

Lia Rumantscha

24

Activitads LR

approvà da la suprastanza ils 7-9-2023
approvà dal cussegl ils 7-9-2023
radunanza da delegadas e delegads ils 28-10-2023

Contact

Lia Rumantscha
Via da la Plessur 24
7001 Cuira
+41 (0) 81 258 32 22

www.liarumantscha.ch

1.	Cuminanza.....	6
1.1.	Accents 2024.....	6
1.2.	Inscunter e barat	6
1.3.	Preschientscha ad occurrenz.....	7
2.	Promoziun	8
2.1.	Promoziun linguistica	8
2.1.1.	Transfurmaziun digitala ed instruments linguistics	8
2.1.2.	Lavur linguistica	8
2.1.3.	Promoziun entaifer ed ordaifer ils territoris tradiziunals	9
2.2.	Promoziun da la furmaziun	9
2.2.1.	Program da famiglia <i>kidsfits</i>	9
2.2.2.	Curs da rumantsch	10
2.2.3.	Rumantsch en scola	10
2.2.4.	Reclama e certificaziun.....	10
2.3.	Promoziun culturala	11
2.3.1.	Far teater, scriver e leger.....	11
2.3.2.	Ediziuns	11
2.4.	Promoziun finanziala da projects.....	12
2.4.1.	Contribuziuns finanzialas a projects	12
3.	Interess	13
3.1.	Lobing e barat.....	13
4.	Lavur da basa	14
4.1.	Cuminanza.....	14
4.2.	Promoziun linguistica	14
4.3.	Promoziun da la furmaziun	14
4.4.	Promoziun da la cultura	15
4.5.	Interess	15

Legenda grafica:

Accents 2024

1. Cuminanza

Mintga persuna che chapescha, discorra, legia e scriva rumantsch u che s'engascha per il rumantsch, saja quai en in'uniun affiliada, en in'otra furma organisada u sin iniziativa privata, appartegna a la cuminanza rumantscha. Il diever da la lingua e l'engaschament per ella stgaffeschan identitad e contribueschan a ses mantegniment.

1.1. Accents 2024

Persunas novnaschidas e novarrivadas

En collavuraziun cun las vischnancas e las trais uniuns affiliadas territorias (Surselva Romantscha, Uniun Rumantscha Grischun Central ed Uniun dals Grischs) survegnan ils uffants novnaschids en ils territoris rumantschs in cudeschet rumantsch cun in bainvegni che fa gust a nossa lingua materna.

L'onn 2024 animescha la LR las vischnancas da realisar inscunters cun persunas novarrivadas en vischnanca e porscha cundiziuns spezialas per curs da rumantsch per questa gruppa en mira.

Visitas da scola

Durant l'onn 2024 visitan las promoturas regionalas ed ils promoturs regionalis tut las scolas primaras en las regiuns rumantschas e bilinguas per infurmar davart la lingua e preschentar novs products rumantschs.

500 onns Republica da las Trais Lias

Il 2024 festivescha il chantun Grischun il 500avel anniversari da la reuniun da las Trais Lias. La LR participescha ad occurrenzas en il territori rumantsch en il rom dal project general dal chantun Grischun. La LR collavura plinavant per l'ediziun «Atlas davart l'istorgia dal Grischun 1524–2024», in'ovra da l'Institut per la perscrutaziun da la cultura grischuna che visualisescha var 50 temas dals secturs populaziun, ambient, economia, politica e cultura sur ina perioda da 500 onns.

1.2. Inscunter e barat

Cafés rumantschs

Ils Cafés rumantschs èn in lieu per discurren rumantsch tant per las indigenas ed ils indigens sco era per persunas che emprendan la lingua. Els promovon il barat linguistic e cultural tranter la populaziun indigena, las persunas novarrivadas sco era tranter las differentas valladas. Divers Cafés rumantschs vegnan arranschads en collavuraziun cun persunas privatas u cun instituziuns interessadas.

Er l'onn 2024 vegnan organisads Cafés rumantschs en divers lieus en Surselva, en Engiadina ed en il Grischun Central. Tut en tut vegnan organisads radund 200 Cafés rumantschs en tut las regiuns. Durant il temp d'enviern organisescha la LR er il 2024 Cafés rumantschs virtuals en tut ils idioms.

Kino rumantsch – kino Babulins

En collavuraziun cun divers partenaris, cun canortas e scolinas, vegnan organisads ils kinos Babulins en tut las regiuns rumantschas. En in'atmosfera cineasta vegnan preschentads ils filmins dals Babulins.

Inscunters regulars cun las uniuns affiliadas

La LR participescha ad ina seduta da suprastanza da las uniuns affiliadas u discutescha cun outra chaschun temas actuals ed activitads specificas cun las represchentantas ed ils represchentants da las uniuns. La communicaziun ed il barat vicendaivel duai vegnir intensivà.

1.3. Preschientscha ad occurrenz

Il 2024 vegn la LR ad esser preschenta a diversas fieras en tut las regiuns rumantschas. Plinavant participescha ella tranter auter a las suandantas occurrenz:

- Als **Dis da litteratura** a Domat porscha la LR la maisa da cudeschs.
- La LR participesch a las activitads da **l'Emna da la lingua rumantscha** dal Departament federal d'affars externs (DFAE).
- La LR è preschenta sco partenaria uffiziala per la tscherna dal **pled svizzer da l'onn** da mintga lingua naziunala sut la batgetta da la ZHAW (Zürcher Hochschule für Angewandte Wissenschaften) Winterthur.

2. Promoziun

La LR ordinescha sias numerusas e multifaras activitads da promoziun per il territori rumantsch e per la diaspora rumantscha tenor ils champs principals *lingua, furmaziun e cultura*. Las lavurs vegnan realisadas da la sedia principala a Cuira e dals biros regionals.

2.1. Promoziun linguistica

La meglra via da mantegnair ina lingua è da discurre e da scriver ella. Tgi che dovra e dat vinavant il rumantsch contribuescha al mantegniment da la lingua. Ina premissa indispensabla per far quai èn cumpetenzas linguisticas adequatas che mintga pledadra e mintga pledader po acquistar, applitgar e perfecziunar.

2.1.1. Transformaziun digitala ed instruments linguisticis

Coordinaziun strategica da la transformaziun digitala

Per incumbensa dal chantun Grischun e la Confederaziun realisescha la LR ensemen cun partenaris instituziunals ina coordinaziun strategica per las activitads sin il champ da la transformaziun digitala dal rumantsch. L'onn 2024 sviluppa la LR ina survista priorisada da las activitads e dals project actuals che suttastattan a la coordinaziun generala. Quella fa vesaveil las prestaziuns dals purtaders da project ed in eventual basegn per meds supplementars per pudair realisar ulteriuras applicaziuns che sustegnan l'adiever dal rumantsch en il mintgadi.

Ulteriur svilup da vocabularis

L'onn 2024 vegn il Pledari Grond cumpletà cun in vocabulari sursilvan che sa basa sin il Lexicon romontsch cumparativ dad Alexi Decurtins. Las lavurs necessarias succedan per part en il rom dal project Lexicon cumplessiv (elavuraziun da programs da correctura) che la LR fa comunablamain cun la Pro Svizra Rumantscha, per part en il rom dal project Implementaziun Lexicon Romontsch Cumparativ en il Pledari Grond (lavor redacziunala). Ils dus projects vegnan sustegnids finanzialmain da l'Uffizi federal da cultura en il rom da la promoziun dal rumantsch ordaifer la Svizra rumantscha.

2.1.2. Lavur linguistica

Translatar e lectorar

L'onn 2024 porscha la LR translaziuns e lectorats d'auta qualitat per ina vasta clientella: persunas privatas, interpresas, uniuns, administraziuns communalas, uffizis chantunals e federals, etc.

2.1.3. Promoziun entaifer ed ordaifer ils territoris tradiziunals

Cussegliaziun e sensibilisaziun en las regiuns rumantschas

La LR tschertga ensemen cun las persunas incumbensadas da biros da turissem, parcs natirals, suprastanzas communalas, organisaziuns da commerzi e mastergnanza, fatschentas privatas ed uniuns soluziuns optimalas per ils basegns linguistics da la regiun. La LR fa propostas per inscripziuns e reclamas per rumantsch e porscha cussegliaziun davart leschas da lingua e translaziuns da tut gener. En pli sustegna la LR ils partenaris menziunads a lur occurrenzas tant enavant che quellas tematiseschan il rumantsch.

Rumantsch en la diaspora

La LR organisescha ils curs da la Scola rumantscha a Turitg che pon vegnir frequentads l'onn da scola 2024/25 per la 11avla giada (cumenzament 2014). Part dal program da la scola fan era ils dis da famiglia che vegnan per part realisads en collavuraziun cun la canorta rumantscha da Turitg e ed ils dis d'aventuras rumantschs che han lieu en la citad da Turitg e conturn.

Il 2024 sustegna la LR vinavant las cuminanzas en citads da la Svizra tudestga ad etablir lur purschidas per famiglias ed uffants rumantschs. Actualmain sa tracti da las cuminanzas a Berna, Lucerna, Son Gagl/Appenzell, Winterthur e da nov Basilea.

L'onn 2024 analysescha la LR en cooperaziun cun tut ils partenaris interessads e cun agid d'in biro spezialisà il basegn ed opziuns per structures purtadras per las cuminanzas rumantschas inclus la Scola rumantscha a Turitg. In eventual sustegn instituzionalisà e professionalisà duai gidar ad etablir las purschidas existentas.

2.2. Promoziun da la furmaziun

Ina furmaziun rumantscha persistente è ina cundiziun fundamentala per il mantegniment dal rumantsch. Ella premetta bunas purschidas sin tut ils stgalims davent da canortas, scolinas e la scola populara a scolas cuntinuantas fin a l'universitad, la magistraglia necessaria ed ina furmaziun da scolastas e scolasts che intermediatescha fitg bunas cumpetenzas da rumantsch. En lieus linguisticamain eterogens èsi necessari da sensibilisar ils geniturs e giuvenils per ils avantatgs dal rumantsch, da l'instrucziun e da la furmaziun bilingua. Ultra dal rumantsch en scola giogan er il diever da la lingua en famiglia e l'acquisiziun voluntara dal rumantsch ina rolla impurtanta. L'emprim premetta da dar vinavant la lingua, il segund sustegna l'integrasiun linguistica.

2.2.1. Program da famiglia *kidsfits*

La LR cuntinuescha cun ulteriuras 10 tematicas per il chalender spezial dals Babulins che duai cumpigliar per la fin da l'onn 2024 ventgatrais diversas tematicas. Per mintgin da quests dis datti in pitschen dossier cun ideas per zambregiar, giugar ed auter pli – en tut ils idioms e rumantsch grischun.

Per contribuir ad ina vasta visibilitad dal rumantsch en classas e gruppas d'uffants dal temp liber vegn creà ina stgatlina cun buls da divers motivs e las sis variantas rumantschas per dar predicats e giudicats.

2.2.2. Curs da rumantsch

La LR publitgescha sia purschida da curs sin la plattafurma curs.ch. Ella porscha curs da perfecziunament per Rumantschas e Rumantschs sco era curs per personas che emprendan rumantsch. La purschida cumpiglia curs en tut ils idioms e rumantsch grischun, en stanzas realas ed online, en gruppas u sco instrucziun privata, curs da standard e da conversaziun cun u senza aspects litterars, curs Rumantsch per mintga di u curs sin giavisch e cun formats tenor mesira.

La LR organisescha a Scuol ed a Sta. Maria mintgamai in'emna da curs intensivs da stad e d'atun. Plinavant porscha ella curs cumpacts per scolas e gruppas tenor dumonda e sin mesira. Ultra da quai porscha ella en il rom d'in entir di (sonda) in'avischinaziun al rumantsch cun impuls linguistics en furma d'ina conversaziun ludica inclusiv aspects culturals e culinarics.

La LR fa er attent ad autras instituziuns ed organisaziuns che porschan curs da rumantsch ed organisescha er scolaziuns metodich-didacticas per novas manadras da curs per garantir ina purschida da curs da buna qualitat.

2.2.3. Rumantsch en scola

Material per l'integraziun prescolara

La LR collavura cun Wunderfitz & Redeblytz che porscha dapi il 2021 ses material per l'instrucziun prescolara era per rumantsch. La LR ha adattà 30 chaschas tematicas en tut ils idioms, vul dir: las tabellas cun il cuntegn da la lecziun, las chanzuns ed ils versins. Plinavant tgira ella il contact cun las canortas e las gruppas da gieu rumantschas e/u bilinguas e porscha in di da scolaziun linguistic-didactica per las personas d'instrucziun en talas instituziuns.

Rumantsch en scolas tudestgas sin il stgalim superiur

La LR realisescha la purschida *Emprender rumantsch a distanza sin il stgalim superiur* en connex cun il rom facultativ *terza lingua naziunala* per scolas tudestgas en il Grischun. Ultra da duas lecziuns instrucziun a distanza cuntegna la purschida plirs dis d'instrucziun cumpacta. La purschida è averta er per scolaras e scolaras dad ulteriurs chantuns.

2.2.4. Reclama e certificaziun

Code QR rumantsch sin products

Cun il project code QR sensibilisescha la LR cun in code QR sin products da fatschentas indigenas las cumpradras ed ils cumpraders per la purschida da curs da la LR e per il rumantsch en general. QR stat era per Qualitat Rumantscha. La LR dat a producentas e producentes la pussaivladad da mussar lur identitad rumantscha e porscha cussegliaziun ed accompagnament. Las fatschentas pon preschentar lur products autentics, regionalis, culturals e rumantschs ad in vast public. L'onn 2024 duai la purschida vegnir augmentada.

2.3. Promoziun culturala

Realisaturs da cultura stgaffesch in spazi per s'inscuntrar e s'identifitgar cun la cultura rumantscha. Artistes ed artists da lingua rumantscha contribueschan cun lur ovras a la percepziun e derasaziun dal rumantsch. Els cultiveschan tut las spartas artisticas en lur pli diversas expressiuns, sviluppan vinavant ellas e las rendan accessiblas a tuttas e tuts. En pli profitesch da la promoziun culturala era persunas senza ambiziuns artisticas. Persunas interessadas da tut las vegliadetgnas pon far diever da las purschidas correspudentas.

premi travers zuoz

Ensemen cun la vischnanca Zuoz scriva la LR ora il segund premi dramatic travers zuoz 2024 e contribuescha ina contribuziun finanziaria substanziala al premi. Quest premi promova il scriver dramatic rumantsch. Il toc premià vegn realisà l'onn 2025 a chaschun dal festival travers zuoz. Lantschè questa iniziativa da promoziun dramatica han la vischnanca da Zuoz ensemen cun il teater Zuoz Globe/Lyceum Alpinum Zuoz e la LR.

Lavuratori per auturas ed auturs rumantschs

La LR sviluppa e lantscha ina scolaziun per scriver litterar (cunzunt prosa lunga) per auturas ed auturs rumantschs. Ina tala purschida manca en lingua rumantscha. La finamira è da sustegnair persunas che vulan scriver rumantsch u èn vi d'in project litterar. La LR collavura cun la Pro Helvetia, il A*dS Auturas ed auturs da la Svizra e cun la fundaziun Studer/Ganz. Quests partenaris vegnan er a sa participar finanzialmain vi da la purschida. En l'onn 2024 vegnan purschi ils emprims moduls da scolaziun.

2.3.1. Far teater, scriver e leger

Traversadas litteraras

La LR realisescha ensemen cun la Chasa da la translaziun Looren l'onn 2024 dus lavuratori en la retscha d'occurrentas Traversadas litteraras. Ils lavuratori tractan mintgamai in aspect specific da la lavur cun texts litterars.

2.3.2. Ediziuns

Ediziuns per uffants e giuvenils

L'onn 2024 edescha la LR dus cudeschs da lectura per il stgalim bass. "Ich bin (d)ein Buch, hol mich hier raus!" da Katja Frixte cuntegna quatter istorgias ludicas ed captivantas che daventan adina pli complexas e lungas. Sin las 160 paginas ha l'uffant ha la chaschun da sviluppar sia competenza da leger. "The empty stocking" da Richard Curtis cun illustraziuns da Rebecca Cobb è in cudesch illustrà da Nadal. Cun questa ediziun porscha la LR in nov cudesch illustrà da Nadal en tut ils idioms. En pli vegnan reedidas ediziuns exhaustas tenor pussaivladad.

Cudeschets OSL

Da la collavuraziun tranter la LR e l'Ovra Svizra da Lectura per la Giuventetgna OSL/SJW resultan il 2024 quatter titels rumantschs.

2.4. Promoziun finanziaria da projects

Ultra da las activitads da promoziun che la LR realisescha senza conceda ella contribuziuns finanzialas a projects rumantschs da terzs.

2.4.1. Contribuziuns finanzialas a projects

La LR sustegna projects rumantschs cun contribuziuns finanzialas. Ella tracta mintg'onn radund 70 dumondas per contribuziuns.

3. Interess

La Confederaziun, il chantun Grischun, vischnancas rumantschas e bilinguas sco era corporaziuns publicas èn obligads d'applitgar il rumantsch. Sche quai na succeda betg, va il rumantsch adina dapli en emblidanza. Cun interenziuns giuridicas u politicas represchenta la LR ils interess dal rumantsch en cas che las pretensiuns da la legislaziun da lingua na vegnan betg resguardadas. Plinavant s'engascha la LR per ch'il rom normativ sin ils differents stgalims statals saja favuraivel al rumantsch.

3.1. Lobing e barat

Inscunters cun gruppas parlamentaras

L'onn 2024 organisescha la LR in inscunter cun la gruppa parlamentara «lingua e cultura rumantscha», presidiada da l'antier president dal cussegl naziunal Martin Candinas. La tematica principala l'onn 2024 èn las tractativas per la Missiva da cultura 2025-28 da la Confederaziun.

Sin il plaun chantunal organisescha la LR sedutas d'infurmaziun tenor basegn cun la Gruppa rumantscha dal Cussegl grond (GrCg).

Per omaduas gruppas fa la LR il secretariat.

Di dal plurilinguissem

L'onn 2024 participescha la LR sco usità al Di dal plurilinguissem en il Parlament federal ed en l'administraziun federala, in iniziativa da Helvetia Latina en collavuraziun cun las gruppas parlamentaras «Plurilinguitad CH», «Italianità» e «lingua e cultura rumantscha» en cooperaziun cun il Forum Helveticum.

4. Lavur da basa

Ultra da las activitads enumeradas survast presta la LR lavur da basa en las suandantas domenas:

4.1. Cuminanza

Tgirar ina rait da personas clav e da multiplicaturs

La LR tgira en tut las regiuns rumantschas ina rait da personas cun interess per il rumantsch. Quels contacts regulars porschan bunas collavuraziuns e barats fritgaivels davart la promoziun dal rumantsch en vischnancas, scolas, fatschentas euv. ni en contacts cun personas novarrivadas e talas che vulan emprender rumantsch.

Engaschi per la cuntrada da medias rumantscha

La LR tgira il contact regular cun la Fundaziun Medias Rumantschas (FMR), cun Radiotelevisiun Svizra Rumantscha (RTR) e cun las chasas da medias che edeschan per rumantsch. Sin dumonda cuntinuescha la LR a porscher sustegn linguistic individual.

Contribuziuns a las uniuns affiliadas

La LR sustegna las uniuns affiliadas cun contribuziuns finanzialas a lur manaschi ed a projects spezials tenor preventiv.

4.2. Promoziun linguistica

Actualisar, cumpletar e rediger vocabularis electronics

Cun il Pledari Grond (www.pledarigrond.ch) exista ina plattafurma da vocabularis electronics en tut ils idioms ed en rumantsch grischun. L'onn 2024 vegn redigì ed actualisà il vocabulari rumantsch grischun, surmiran e sutsilvan tenor ils impuls da las utilisadras e dals utilisaders e respundì a dumondas linguisticas che vegnan fatgas via questa plattafurma.

Infurmaziun e cussegliaziun linguistica

L'onn 2024 stat la LR a disposiziun per infurmaziuns e cussegls linguistics e linguistic-culturala a bucca ed en scrit. Sin dumonda metta ella a disposiziun archivalias ed organischescha referats e lavuratori.

Exposiziun ambulanta «Rumantsch è ...»

La LR metta a disposiziun ils exponats da l'exposiziun ambulanta «Rumantsch è ...» a lieus d'exposiziun interessads.

4.3. Promoziun da la furmaziun

Certificat da lingua FIDE

La LR porscha duas giadas l'onn in examen per certitgar personas che emprendan rumantsch tenor il Rom europeic communabel da referenza per las linguas (Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen GER), dal nivel da cumpetenza A1 fin B1.

Sairas da geniturs

Sin dumonda porscha la LR referats e sairas d'infurmaziun per infurmar davart ils avantatgs da la bilinguitad u plurilinguitad e da l'access ch'il rumantsch porscha ad autras linguas latinas sco er a l'anglais.

4.4. Promoziun da la cultura

Cussegliaziun per projects culturals

La LR porscha cussegliaziun per projects da cultura da differentas spartas en dumondas da l'applicaziun dal rumantsch. L'accumpagnament en dumondas da produenziun u comunicaziun succeda senza prender influenza sin il cuntegn artistic.

Teaters e chanzuns

La rimnada da teaters rumantschs da la LR cumpiglia var 1'500 tocs. La tschertga electronica è accessibla sin la pagina d'internet da la LR. Sin dumonda metta la LR a disposiziun chanzuns ord sia rimnada da var 1'000 chanzuns per chors maschadads e chors virils. La LR surdat las chanzuns a la Biblioteca chantunala per che quella saja accessibel ad in public pli vast.

Chasa Editura Rumantscha

La LR attribuescha a la Chasa Editura Rumantscha (CER) ils meds finansials tenor cunvegna da prestaziun cun il Chantun, garantind ad ella l'indipendenza organisatorica e programmatica.

4.5. Interest

Represchentaziun dals interest

La LR s'engascha cun interenziuns giuridicas u politicas en cas che la Lescha da linguas dal chantun Grischun na vegn betg respectada. Ella collavura stretgmain cun il delegà dal Post specialisà per la plurilinguitad dal Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun.

La LR intervegn medemamain, sche la Lescha federala davart las linguas naziunalas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas na vegn betg respectada.

Lia Rumantscha

Contact

Lia Rumantscha
Via da la Plessur 24
7001 Cuira
+41 (0) 81 258 32 22

www.liarumantscha.ch